

Náčrt analýzy politickej metafory v jazyku masmédií. (Existuje pozitívna politická metafora?)

Nikoleta Demjanová, Filozofická fakulta PU, nikadem@gmail.com

Kľúčové slová: politická metafora, lingvokulturoológia, politický diskurz, kognitívna lingvistika, framová sémantika, nominalizácie politických predstaviteľov.

Ключевые слова: политическая метафора, лингвокультурология, политический дискурс, когнитивная лингвистика, фреймовая семантика, номинализации политических представителей.

Východiskovými matricami skúmaní jazyka v priebehu niekoľkých posledných desaťročí sa stávali kognitivismus, antropocentrizmus a lingvokulturologizmus, ktoré V.A.Maslovová (V.Avramovová, A.P.Čudinov, J.Sipko, Ju. Stepanov) považuje za fundamentálne piliere súčasných jazykovedných výskumov. Kognitívny prístup k lingvistike a skúmaniu jazyka sám osebe nadväzuje na hlbšie problémy, recipované z aspektu chápania relácie *človek-jazyk-kultúra-svet* a statusu lingvokulturologie a ako antropocentristicky orientované disciplíny sú v súčasnosti považované za jedny z najnevyhnutnejších pre širšie pochopenie nadjazykovej (vnútorne kultúrnej) skúsenosti.

Vo sfére týchto výskumov a teoretických východísk badáme aj výskyt nových termínov, definícií či odhaľovania ďalších, event. nových, nepoznaných vrstiev doteraz zaužívaných uzuálnych významov. Tak, mnohé z pojmov, zdajúce sa do istej miery spornými, akonáhle boli aplikované v matici kognitivistických výskumov, nachádzajú svoje opodstatnenie a plynule sa implementujú ako plne legitímne do jazykovej praxe. Jedným z prvých sa stal vôbec termín *diskurz*, ktorý ako centrálny objekt *neformalizovaného* prístupu k človeku, jeho psychickej a mentálnej činnosti, v prepojení na organizáciu jazykovej produkcie a kognície demonštroval *priestor* mentálnej a kognitívnej aktivity, sémantických súvislostí, tvorených jedincami (nositeľmi jazyka a kultúry) v spoločnosti iných jedincov v závislosti od ich intencionality (diskurz politickej moci, diskurz novej politickej elity, autoritársky diskurz, diskurz demokratizácie ai.)

Nemožno nespomenúť aj problematiku framovej sémantiky (M.Minský, – frame ako špecifický formalizovaný spôsob činnosti človeka v kontexte situácie; spôsob kognitívnej aktivity človeka) (Minský, 1979); framov (Ch.Fillmore – frame ako „kinds of structured background information“ – ide tu o isté druhy štruktúrovaných fónových informácií, ktoré by mali upravovať podstatné komponenty alebo sprievodné znaky definovaných slov (aut.preklad) (Fillmore, 2003); jazyka scenárov, stereotypov a schém, asociatívnych sietí, konceptov, slotov a jednotlivých diskurzívnych elementov (klaster; sektor; element ako data (kultúrna hodnota = dominantná pozícia dát v diferenciacii k univerzáliám). Každá z týchto štruktúr bližšie charakterizuje a špecifikuje jazykovo-kultúrny a mentálny odraz schopnosti človeka ako nositeľa jazyka a kultúry *konceptualizovať* a *kategorizovať* nielen pojmy, prisúdené objektom, reálne existujúcim, abstraktné pojmy či symboly, ale aj samotnú mentálnu a kognitívnu skúsenosť s nimi.

Snáď najvýpovednejším spôsobom kognitívneho štruktúrovania, ktorý priamo zasahuje schopnosť jedinca konceptualizovať, kategorizovať a transportovať významy je *metafora*. Hovoriac o metafore ako o jazykom nelimitovanom médiu expandovania nášho kognitívneho priestoru za direktné schémy, musíme si uvedomiť, že metaforu nemožno chápať bez transportu významov či akcentovať doslovný preklad jednotlivých elementov,

ktorými je štruktúrovaná (pozri bližšie k danej téme - Demjanová, N.: Metafora ako podmienka jazykového zobrazovania a chápania sveta. Jazyk a kultúra číslo 1/2010).

Je evidentné, že v metafore zakomponované elementy prijímajú nové, rozšírené a rozširujúce významy (verbálno-asociačný základ) a v slede významových komponentov, ktoré tvoria logický celok takmer vždy obsahuje aj istý axiologický aspekt a konotát v škále *pozitívny – negatívny*. Ako tvrdí Sipko, „axiologické zmyslové transformácie disponujú v jazykových procesoch príznakom stálosti. Bazírujú na komunikačnej opozícii oficiálneho a neoficiálneho jazyka.“ (Sipko, 2008, 77). Hranice významov a obrazotvornosť, ktoré nám metafora poskytuje, sú nesmierne bohaté. Práve z tohto dôvodu po nich siahajú práve publicisti a komentátori politického diania. Metafora dáva „pocítiť“, že v jazyku môžeme *zakúšať* významy a zmysel situácií, ktoré prostredníctvom nej nadobúdajú konkrétnejšiu a špecifickejšiu podobu. Donald Davidson poukazuje na fakt, že elementy (slová), tvoriace metaforické a obrazové významy, vyjadrujú takzvanú „poetickú či metaforickú pravdu“. V súvislosti s momentom, „keď pochopíme metaforu, môžeme nazvať to, čo sme ňou pochopili ako „metaforickú pravdu“ a v určitej miere aj objasniť, v čom sa zakladá jej „metaforický význam“...doslovné významy a zodpovedajúce podmienky pravdivosti môžu byť pripisované slovám a vetám nezávisle od akýchkoľvek špecifických kontextov použitia“ (Davidson, 1990). Asociačný základ, ktorým istá metafora disponuje nám pomáha „osvetliť“ a vnímavejšie pristúpiť k hodnoteniu či vytvoreniu predstavy o kontexte, v ktorom bola autorom aplikovaná alebo referovaná. Je známe, že v jazyku sa stretávame s metaforami, ktoré sú akoby predurčenými pre použitie v konkrétnom kontexte, no súčasne možno tvrdiť, že existuje aj druhá skupina a aj fakt, že existujú metafory kontextuálne nezacielené. V tomto zmysle by sme chceli poukázať na politické konceptuálne metafory, jadro ktorých sa sústreďuje okolo politických persón a udalostí, spätých s aktuálnym dianím v politickom diskurze. Na jednej strane badáme existenciu autorských metafor, na strane druhej transformáciu už jestvujúcich metafor, ktoré autor s ohľadom na jej verbálno-asociačný základ transpoluje pri hodnotení politicky orientovanej udalosti či hodnotení politických subjektov (Mikuláš Dzurinda - *Mikivláda, mikipremiér, Cyklista, Maratónec, Dzurindašvili, Expremiér, Modrofúz*; Vladimír Mečiar – „*ten, koho netreba menovať*“; Róbert Fico – *nástenkár*, apod.) a ich aktivít (axiologicky zacielená prezentácia), napríklad „*Одноцветная столица двухцветной страны ...*“ „и раскололся мир напополам - дымит разлом...“ (www.inosmi.ru, archív online 2005) – z rôvodného „И треснул Рим напополам, дымит разлом, И льётся кровь, идёт война добра со злом“ (Umaturman, pieseň Nočná hliadka). Daná metafora naznačuje širšie pole existujúceho konceptu *oranžovej revolúcie* (contra *modrá* polarizácia štátu) v kontexte *farebných revolúcií*. Namieste teda bude otázka, že v prípade, ak autor disponuje možnosťou hodnotenia danej situácie, z akej studne bude krčahom čerpať konotáty pre intencionálne a konceptuálne metaforické obrazy? Je odpoveďou stav súčasnej politiky a schopnosť politických subjektov obhájiť morálne princípy v plnej miere? Je snáď odpoveďou pre možnú diskusiu predpoklad nehomogénosti v spoločnosti vo vzťahu k morálnym princípom? Alebo explicitná sloboda prejavu a nevyhnutná nutnosť objektívnej (?) kritiky? Pri našom výskume sme sa omnoho častejšie stretli práve s negatívne ladenou metaforou, napriek tomu však uvedieme aspoň jednu z nízkeho počtu pozitívnych metafor, zachytenú v médiách posledných dní: „*Каждый русский — Гагарин*“ (autor ďalej objasňuje „Русская жизнь — непрерывное стремление в космос, обретение рая, одоление смерти. В каждом русском — Гагарин и Александр Матросов, Серафим Саровский и Пересвет. Все мы взмываем в бесконечный космос, чтобы одолеть гравитацию смерти и одержать, наконец, русскую победу — одоление смерти. – Ruský život je neprestajným snažením sa o kosmos, získaním raja, prekonaním smrti. V každom Rusovi možno nájsť Gagarina a Alexandra Matrosova, Serafima Sarovského i Peresveta. Všetci poskakujeme smerom k nekonečnému kosmu, aby sme prekonali

gravitáciu smrti a nakoniec dosiahli ruské víťazstvo – jej zdolanie.“ (online č.15 (856), 14.4.2010, www.zavtra.ru)

Politická metafora, kontextuálne zacielená je *zbraňou* v rukách publicistu, ktorou bojuje na poli masmediálneho priestoru v snahe vzbudiť pozornosť, poukázať kritickým prístupom na negatíva či *náhle zmeny* (pozri Guzi, 2006) v politickom diskurze. Súčasne sa publicista v snahe o maximalizáciu pozornosti a invocáciu efektu čo najbližšieho kontaktu s čitateľom opiera o existujúce asociačné obrazy a využíva možnosť metaforizácie, prostredníctvom ktorej modifikuje racionálne poňaté informácie na sugestívne a expresívne. Tieto mu dávajú priestor na prezentáciu hodnotenia (metaforu je nutné chápať ako mnohovrstevnatý a mnohoúrovňový fenomén). Napríklad: „Mládež už „rána nebudí““ (<http://hnonline.sk/nazory/c1-42586370-mladez-uz-rana-nebudi>, online 16. 4. 2010); („Ó, mládež naša, tys *buditelkou rána, vladárkou mája* tys“, P.O.Hviezdoslav), respektíve: „...dospeli sme k tomu, že s našou *buditelkou rána* to ide z kopca.“ (online: www.sme.sk)

Metafora, a nemenej politické, však v istej miere môžu navodiť prekladateľský problém, nakoľko sa „**metaforizácia** v procese deskripcie súčasných udalostí opiera o nové mená (rozumej *precedentné*, pozn.autorky), rekonotáciu a zmyslovú dekonštrukciu starých, čo častokrát vyvoláva otázku o adekvátnosti vnímania nepriameho hodnotenia odohrávajúcich sa udalostí.“ (Sipko, 2008, 289). V nespočetných prípadoch teda recipient, nositeľ cudzieho jazyka a čitateľ stráca „pozíciu štandardného čitateľa“ (Sipko, 2008, 289). V rámci kontextu, figurujúceho v súvislosti s aktivitami politických subjektov, konkrétne osoby **bývalého a súčasného ruského prezidenta**, nachádzame nasledujúce konceptuálne metafora:

„*Ruský medveď* sa stretol s *americkým orlom* u *českého leva*“ (tv-noviny televízie JOJ, marec 2010)

„*Olympiáda* či *putiniáda*“ (<http://hnonline.sk/nazory/c1-21726660-olympiada-ci-putiniada>, online 1. 8. 2007)

„*Путиниана*“ *кончилась, началась „медведиана“*

(Putiniáda sa skončila, Medvediáda sa začala)

(http://www.PrezidentPress.ru/out_of_number/38-putiniana-konchilas-nachalas-medvediana.html, online 26.9.2008)

„*Путиниана* сменила *Лениниану*. Путин появится в сериале "Моя прекрасная няня"! В стране кризис: слабеет рубль, растет безработица, рушатся банки и биржи... На этом фоне нужны настоящие герои! Слава России! Телеканал СТС покажет "двойника" В.Путина в сериале "Моя прекрасная няня".“

(Putiniáda zamenila Leniniádu)

(http://daynice2.blogspot.com/2008/11/blog-post_10.html)

„*Путин – наше все, везде и навсегда?!*“ (tamže)

(Putin – to je naše všetko, všade a navždy?! – *Lenin – наше всё*)

„*Метастазы чеченского террора*“ (tamtiež) – „Putin viackrát tvrdil, že nebude meniť ústavu a nebude kandidovať v roku 2008. Ústava nepovoľuje byť prezidentom viac ako dva cykly. Ak však medzi nimi bude prestávka, Putin môže byť opäť prezidentom. Ďalšie voľby budú v roku 2012, a tak sa **3. putiniáda** (3.volebné obdobie – pozn. autorky) môže čiastočne prekryť so zimnou olympiádou.“

(<http://hnonline.sk/nazory/c1-21726660-olympiada-ci-putiniada>, online 1. 8. 2007)

„*Спящую красавицу пора будить*“ (http://www.ng.ru/politics/2000-03-31/3_wakeup.html), (ide o Tavrovského stať o politickej propagande, kde Spiaca

krásavica predstavuje systém zahraničnej sovietskej politickej propagandy, a princom, ktorý ju má podľa tradície prebudiť je prezident Putin), analogicky „*Спящую красавицу* внешнеполитической пропаганды *пора будить*.“ (magazines.russ.ru/nz/2000/4/politican_6.html). V poslednom citovanom exempli autor, venujúci sa podrobnejšej politickej analýze, Sergej Kozlov, navrhuje aj

nasledujúci možný formálny a metaforizujúci aspekt: „Главными протагонистами в этом символическом дискурсе оказываются Советская система, описываемая как *Спящая красавица*, и, конечно же, *Путин*, которому предписывается роль Прекрасного принца. Аллегория поддерживается совершенно откровенным сближением заглавных графем «С» и «П»: *Спящая* = *Советская*, *Принц* = *Путин*.“ (In: <http://old.polit.ru/documents/253348.html>)

Obraz Ruska: **Orwellov 1984 - Medvedevovo Rusko**

Negatívny konotát komparácie **Orwellovho románu 1984 s Ruskom**, na čele ktorého stojí súčasný prezident **Medvedev**. Autor detailnejšie objasňuje: „Súčasná zahraničná politika Kremľa má väčšiu podporu domácej verejnosti, než ako sa deklarovalo za sovietskej éry. Súčasne, popularita USA medzi obyvateľmi Ruska klesla na najnižšiu hodnotu od vojny na Kaukaze, vypovedajú prieskumy verejnej mienky. Valerij Fedorov dodáva, že dnešné Rusko sa začína podobať na myšlienku z Orwellovho románu 1984: „vojna je mier.“ (In „Ruská spoločnosť sa začína podobať románu 1984“, <http://www.euractiv.sk/obrana-a-bezpecnost/clanok/ruska-spolocnost-sa-zacina-podobat-romanu-1984>, online 23.09.2008). (Pozri bližšie **Hľadanie podobnosti: Orwellov 1984 - Medvedevovo Rusko**: „Valerij Fedorov povedal, že sa mu súčasná situácia začína ponášať na obsah Orwellovho diela 1984. V skratke, v Rusku možno nájsť stopy princípov, aké uplatňoval „*Veľký brat*“ v *Oceánii*: vojna je mier, sloboda je otroctvo a ľahostajnosť je silou“.

(<http://michalhudec.blog.sme.sk/c/165394/Hladanie-podobnosti-Orwellov-1984-Medvedevovo-Rusko.html>)

V slovenských masmédiách kulminuje problematika nadchádzajúceho volebného obdobia a častokrát je teda možné zachytiť rôznorodé reakcie tak producentov, ako aj recipientov pri demonštrácii subjektívnej relácie a názorovej pozície na predstaviteľov politických strán či lídra súčasnej väčšinovej politickej orientácie, napríklad v hodnotení politického subjektu – predsedu vlády Róberta Fica (nazývaného ironickými, ba až hanlivými nominalizáciami, a.e.: „hranol“, „sociálny Veľký červený hranol“ (zachytené v diskusiách portálov atlas.sk, pravda.sk, topky.sk, sme.sk, centrum.sk, ta3.com), ďalej „Veľký king“, „doživotný týždenník“, „Páchatel“ (v kauze „sestričky“), napríklad:

„Rok strhávania reformných symbolov zavŕšil Robert Fico „*dlho ohlasovaným drahokamom svojho personálneho marketingu*“ – novelou Zákonníka práce (<http://www.tyzden.sk/spolocnost/v-celnom-protipohybe.html>, online 29.6.2007)

„*V čelnom protipohybe*“ – hodnotenie politickej činnosti subjektu (tamže)

„*Fico je nahý*“ – kauza s emisnou zmluvou a nevýhodným predajom emisií, autor state apeluje na zmenu názorovej pozície predsedu vlády a bližšie definuje danú situáciu. Implikuje odhalenie – metaforizácia *Cisár je nahý* ((<http://freso.blog.hnonline.sk/c1-38141510-fico-je-nahy>))

Nominalizácia politického subjektu na báze metaforizácie: „*Vlajkonosič*“ – „Paradoxom Ficovej novely je *čelný protipohyb*, ktorým tento zákon a jeho *vlajkonosič* hrdo pochoduje proti všetkým trendom, nehľadiac napravo ani naľavo, len dozadu, do učebníc marxizmu-leninizmu“ (<http://www.tyzden.sk/spolocnost/v-celnom-protipohybe.html>)

Metafora je vo všeobecnosti ponímaná ako obraz našej spoločnosti, ideí a historických myšlienkových procesov, ktorých zachytenie si žiada ísť za číre abstrakcie a apeluje ku konkretizácii v priestore politického diskurzu, intencionality našich snáh, v sociálnom, jazykovom a kultúrnom kontexte. Expresivita a emocionálny rozmer predurčujú metaforické obrazy k hlbšiemu pochopeniu a „zžitiu“ sa s jej obsahom. V súvislosti s poslednými

aktuálnymi udalosťami v oblasti politickej a ľudskej, no o to smutnejšími a tragickými, ktorých ťarchu spolu s poľským národom prežívali nielen Európania, ale celý svet sa v publicistickej sfére objavili nasledujúce metaforické obrazy, kontextuálne zasadené do spojitosti Smolenskej tragédie a tragédie v Katyni:

„*Зыбь катынского тумана*„ – „В туманах смоленских болот, под насупленной небесной хмарью, на глазах всего мира обезглавлена Польша. Сантиметры и секунды сложились в необъятную катастрофу. Таких ненарочных гекатомб мир еще не знал. Кому не ведом ...?“, „Кто не готов сострадать, когда осиротелым, безутешным, потерянным предстаёт целый народ? Жестокосердных среди нас нет, и русские, отдавая должное чужому року и чужой боли, склонили головы в трауре по беспокойным извечным соседям“ (www.zavtra.ru, online 14.4.2010)

„*Druhá katynská tragédia*“ (<http://www.tyzden.sk/nazivo-vo-svete/druha-katynska-tragedia.html>, online 10. 4. 2010) apod.

Príznačné pre diskurz konkrétnej doby a jej prináležiackej politickej platformy je vždy snaha o prekonanie minulého a jazyk, reč, sú tým, ktoré v plnej miere dokážu sprostredkovať ducha doby. Avšak významy istých konceptov nie je možné plnohodnotne interpretovať bez recepcie pozadia konceptu. Samotný diskurz je dynamický, aktívny, otvorený novým tendenciám, novým obsahom, novým spôsobom vnímania seba a spoločnosti. Fond metaforických obrazov a obsahov konkrétnej kultúry je jeho súčasťou ako komplex verbalizovaných obrazov exponentov kultúrneho dedičstva a odkazu minulých epoch. Mnohokrát však konceptualizované jednotky (politické metafory, frazeologizmy, ideologizmy) nie sú pochopiteľné po uplynutí istého času ako nevyhnutnosti ďalšieho vývinu. A aj z tohto dôvodu predpokladáme, že diskurz-analýza, konceptuálna analýza či hľadanie styčných plôch významov v rámci prekladu je tým, čo dokáže prvopočiatočný význam sprostredkovať aj v období modifikácie pôvodných konceptov.

Literatúra

ČUDINOV, A.P.(2003): Metaforičeskaja mozaika v sovremennoj političeskoj kommunikacii. I. Ekaterinburg 2003.

DAVIDSON, D.(1990): Čto označajut metafory // Teorija metafory. Moskva 1990. s. 172-193. Preklad M.A.Dmitrovskaja.

FILLMORE Ch. J.(2003): The Role of Frames in Meaning Explanations, Charles J., Number 3, Spring 2003, s.263 – 295.

GUZI, Ľ. (2006): Neskoľko zametok o jazyke revolucii. In: Konceptosfera – diskurs – kartina mira. Samara: Izdatel'stvo samarskoj gumanitarnoj akademii 2006.

KOZLOV, S.(2000): „Spjaščuju krasavicu pora budit““. K analizu vesennich političeskich metafor. In: <http://old.polit.ru/documents/253348.html>, online 13.04.2000.

MINSKIJ, M.(1979): Frejmy dl'a predstavlenija znaniij: perevod s angl. Moskva: Energia 1979. s.7-151.

SIPKO, J.(2008): V poiskach istinnogo smysla. Monografija. Filozofická fakulta Prešovskej univerzity. Prešov 2008.

Абстракт

Автор надлежащей статьи пытается проанализировать фундаментальные аспекты практического применения политической концептуальной метафоры в публицистике, стремящейся передать образы деятельности и атрибутов субъектов политической жизни так в русском, как и в словацком контексте. Кардинальными терминами являются политический дискурс, ассоциация, концептуальная, политическая метафора, причем анализ последней заключается в знании политической сферы, образов политической жизни, умении анализа политического дискурса, понимания категорий дискурсивного анализа и когнитивной лингвистики. Методы, назначены автором сводятся к анализу концептуальной метафоры – глубоко в сознании народа заложенной неотъемлемой части культурной памяти народа, носителей культуры и языка, проявления которой можно заметить в актуальном языке в связи с политической обстановкой.

„Táto štúdia, bola vytvorená realizáciou projektu *Dovybavenie a rozšírenie lingvokulturologického a prekladateľsko-tlmočnického centra*, na základe podpory operačného programu Výskum a vývoj financovaného z Európskeho fondu regionálneho rozvoja.“